

Redakcja: Sławomir Poleszak (zastępca dyrektora IEŚ), Agnieszka Zajdel (sekretarz redakcji), Aleksandra Kuczyńska-Zonik, Jakub Olchowski, Konrad Pawłowski, Agata Tatarenko

Nr 1302 (42/2025) | 28.02.2025

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Hanna Bazhenova

Kryzys demograficzny na Ukrainie

Od 1994 r. populacja Ukrainy systematycznie się zmniejszała, jednak poważny kryzys demograficzny nastąpił w ciągu ostatnich trzech lat. Zbrojna agresja Rosji doprowadziła do masowej wewnętrznej i zagranicznej migracji ludności, gwałtownego spadku wskaźnika urodzeń i średniej długości życia, a także do zwiększonej śmiertelności oraz znaczących zmian w rozmieszczeniu ludności na terytorium kraju. W celu zminimalizowania skutków kryzysu rząd zatwierdził strategię rozwoju demograficznego Ukrainy na okres do 2040 r., jednak państwo nie dysponuje odpowiednimi środkami na jej realizację.

Dynamika zmian demograficznych. Spadek liczby ludności Ukrainy rozpoczął się już w pierwszych latach jej niepodległości. W 1993 r. odnotowano najwyższy poziom populacji – ponad 52,2 mln osób. Jedyne, przeprowadzone 5 grudnia 2001 r., spisy powszechne wykazały, że państwo zamieszkiwało wówczas niespełna 48,5 mln osób. Natomiast 1 lutego 2022 r., czyli w przededniu pełnoskalowej agresji rosyjskiej, populacja Ukrainy – według danych Państwowej Służby Statystyki Ukrainy (PSSU) – wynosiła tylko 41,1 mln osób. Liczba ta nie obejmowała mieszkańców Autonomicznej Republiki Krymu ani miasta Sewastopol (czyli ok. 2,3-2,4 mln), ale uwzględniała całą ludność obwodów donieckiego i ługańskiego¹. Jednocześnie, nie licząc mieszkańców Krymu oraz niekontrolowanych przez Kijów części obwodów donieckiego i ługańskiego, liczba ta wynosiła według różnych szacunków od 34,5 do 37,4 mln osób (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 973](#)).

Z powodu inwazji Rosji w 2022 r., która doprowadziła do masowego wyjazdu obywateli za granicę, populacja Ukrainy na terytorium uznanym przez społeczność międzynarodową pod koniec 2024 r. zmniejszyła się według szacunków Instytutu Demografii i Problemów Jakości Życia Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (NANU) do 34 mln. Przy tym obszar kontrolowany przez władze Ukrainy zamieszkiwało ok. 28-29 mln ludzi. Warto podkreślić, że współczesne obliczenia ukraińskich demografów bazują nie na danych PSSU, która od lutego 2022 r. nie publikuje statystyk o liczbie ludności, lecz przede wszystkim na danych dotyczących migracji, pochodzących z: 1) Państwowej Służby Granicznej Ukrainy – informacje o przekraczaniu zachodniej granicy państwa; oraz 2) Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy – w zakresie liczby zarejestrowanych urodzeń i zgonów na terytorium kontrolowanym przez władze ukraińskie. Wykorzystywane są także dane operatorów komórkowych, Funduszu Emerytalnego, Ministerstwa Polityki Socjalnej oraz Ministerstwa Edukacji dotyczące liczby aktywnych użytkowników telefonów komórkowych, osób pobierających świadczenia emerytalne i socjalne, a także uczniów i studentów zarejestrowanych w systemie edukacyjnym.

Przyczyny spadku liczby ludności. Wśród głównych przyczyn depopulacji Ukrainy należy wyróżnić:

– **Gwałtowne obniżenie wskaźnika urodzeń**, który nastąpił bezpośrednio po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości w 1991 r., przede wszystkim z powodu kryzysu gospodarczego i zmiany postaw reprodukcyjnych społeczeństwa. Wskaźnik urodzeń w poradzieckiej Ukrainie zawsze był niższy od wskaźnika zgonów, jednak ze względu na migrację wywołaną rozpadem ZSRR liczba ludności w pierwszych latach niepodległości była stosunkowo stabilna. Najwyższy poziom urodzeń odnotowano w 1991 r., kiedy na świat przyszło 630,8 tys. dzieci. W następnych latach liczba urodzeń rok do roku ulegała zmniejszeniu. Wzrost nastąpił dopiero w 2003 r., gdy na świat przyszło 408,6 tys. dzieci. Trend ten utrzymał się do 2013 r., kiedy liczba urodzeń wyniosła 503,7 tys. W kolejnych latach wskaźnik ponownie zaczął maleć, osiągając w 2024 r. zaledwie 176,6 tys. noworodków na

¹ Державна служба статистики України, *Демографічна ситуація у січні 2022 року*, „Експрес-Випуск”, 18.03.2022, <http://www.ukrstat.gov.ua> (18.02.2025).

terytoriach znajdujących się pod kontrolą władz ukraińskich. Współczynnik dzietności² w kraju zmniejszył się z 1,78 w 1991 r. do jedynie 0,7 w 2023 r., podczas gdy próg zastępowalności pokoleń³ wynosi 2,1-2,2 dziecka na kobietę.

– **Niska średnia długość życia i wysoki wskaźnik przedwczesnej śmiertelności**, zwłaszcza wśród mężczyzn w wieku produkcyjnym, którzy częściej pracują w szkodliwych i niebezpiecznych warunkach, ulegają wypadkom drogowym oraz umierają na choroby związane z nadużywaniem alkoholu, substancji psychoaktywnych i paleniem tytoniu. Z powodu następstw epidemii COVID-19 przeciętna średnia długość życia dla obu płci w 2021 r. zmniejszyła się do 65 lat dla mężczyzn i 74-75 lat dla kobiet.

Wybuch wojny w lutym 2022 r. spowodował liczne zgony ludności, w tym dzieci (dokładne dane nie zostały ujawnione), pogorszenie jakości opieki medycznej, problemy z dostępem do leków i leczenia, obniżenie jakości życia oraz systematyczny stres, który wywołuje nowe i zaostrza stare choroby przewlekłe. W rezultacie, według szacunków Ministerstwa Polityki Socjalnej, średnia długość życia mężczyzn w 2024 r. spadła do 57,3 roku, a kobiet do 70,9 roku. Zgodnie z danymi Ministerstwa Sprawiedliwości, w ubiegłym roku na Ukrainie, z wyłączeniem regionów okupowanych przez Rosję, zarejestrowano niemal 495,1 tys. zgonów, co 2,8 razy przewyższyło liczbę zarejestrowanych urodzeń.

– **Nieuregulowane procesy migracyjne**, które uległy znacznemu nasileniu w 2014 r., po aneksji Krymu przez Rosję i rozpoczęciu walk na Donbasie, a także w 2022 r. w wyniku agresji rosyjskiej. Aktywne działania wojenne oraz okupacja znacznej części terytorium Ukrainy spowodowały dwie masowe fale przymusowej migracji wewnętrznej i zagranicznej. Podczas gdy pierwsza fala odbywała się głównie wewnątrz kraju, to druga, bardziej rozległa, doprowadziła zarówno do znaczącego wzrostu liczby osób wewnętrznie przesiedlonych (w sumie w 2022 r. osiągnęła ona 12 mln osób), jak też do masowej migracji uchodźczej, przekraczającej do końca 2022 r. 8 mln osób (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 968](#); [„Komentarze IEŚ”, nr 1067](#); [„Komentarze IEŚ”, nr 1215](#)). Według obliczeń Narodowego Banku Ukrainy tylko w 2024 r. państwo opuściło ok. 500 tys. mieszkańców.

Zgodnie ze stanem na 2 stycznia 2025 r. liczba zarejestrowanych osób wewnętrznie przesiedlonych, według danych Ministerstwa Polityki Socjalnej, wynosiła 4,6 mln, przy czym największy ich odsetek znajdował się w kontrolowanej przez Ukrainę części obwodów donieckiego (11,4%) i charkowskiego (11,2%), a także w obwodzie dniepropietrowskim (9,8%) oraz w Kijowie (9%). Z kolei według wysokiego komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców od początku pełnoskalowej agresji Rosji do połowy lutego 2025 r. tymczasową ochronę międzynarodową w państwach europejskich⁴ uzyskało ponad 6,3 mln Ukraińców. Około połowa z nich przebywała w Niemczech (1,2 mln), Polsce (998 tys.), Czechach (390 tys.), Wielkiej Brytanii (254 tys.), Hiszpanii (223 tys.) oraz Rumunii (180 tys.). Oprócz tego jeszcze ponad 560 tys. osób otrzymało ochronę poza Europą.

Istotna część uchodźców wyjechała także do Federacji Rosyjskiej i Białorusi, na których terytorium przebywa odpowiednio 1,22 mln (stan na 30 czerwca 2024 r.) i 22,5 tys. (stan na 31 stycznia 2025 r.) osób. Przy tym ONZ nie precyzuje, jaki odsetek stanowią osoby przymusowo deportowane. Według szacunków władz Ukrainy liczba dzieci przymusowo przemieszczonych w głąb terytorium okupowanego lub deportowanych do Rosji wynosi co najmniej 19,5 tys. Są to jednak tylko oficjalnie zarejestrowane przypadki, zatem rzeczywista liczba może być znacznie wyższa (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 938](#)).

– **Nieodwracalne straty wśród wojskowych i ludności cywilnej** w wyniku trwających od 2014 r. działań zbrojnych. Należy zauważyć, że obywatele Ukrainy walczyli i ginęli po obu stronach frontu. Według Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka od 14 kwietnia 2014 do 31 grudnia 2021 r. na Donbasie po

² Współczynnik dzietności wyraża średnią liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętna kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego przy założeniu, że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną w badanym roku.

³ Próg zastępowalności pokoleń to minimalny wskaźnik dzietności potrzebny do zastępowania pokoleń.

⁴ Tymczasowa ochrona międzynarodowa to mechanizm wprowadzony na mocy Dyrektywy UE z 2001 r., uruchamiany w wyjątkowych okolicznościach w razie masowego napływu wysiedleńców z krajów spoza Unii Europejskiej w celu zapewnienia im natychmiastowej zbiorowej ochrony oraz odciążenia krajowych systemów azylowych państw unijnych. Po inwazji Rosji na Ukrainę mechanizm ten został uruchomiony 4 marca 2022 r.

obu stronach konfliktu zginęło co najmniej 3,4 tys. cywilów oraz ok. 10,8-11 tys. żołnierzy. W okresie od 24 lutego 2022 r. do 31 grudnia 2024 r. ofiarami działań wojennych stało się 12 456 cywilów. Szacunki te są jednak prawdopodobnie mocno zaniżone, a wiele przypadków nadal wymaga dalszego potwierdzenia lub miało miejsce na obszarach przyfrontowych czy okupowanych, co komplikuje ich weryfikację. Na przykład wciąż nie wiadomo, ile osób straciło życie w prawie zrujnowanych Siewierodonecku, Łysyczańsku, Popasnej, Bachmucie oraz innych podobnych miejscowościach. W samym Mariupolu, który został niemal całkowicie zniszczony wiosną 2022 r., mogło zginąć co najmniej 20 tys. cywilów. Te straty udało się zarejestrować przedstawicielom ukraińskich władz jeszcze przed opuszczeniem miasta. Jednak liczba ta może sięgać od 60 do 100 tys. mieszkańców⁵ (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 564](#); [„Komentarze IEŚ”, nr 615](#)).

Prezydent Wołodymyr Zełenski w opublikowanym 16 lutego 2025 r. wywiadzie dla NBC stwierdził, że od początku inwazji Rosji na Ukrainę poległo ponad 46 tys. ukraińskich żołnierzy, a dziesiątki tysięcy uznaje się za zaginionych. Są to obecnie jedyne oficjalne informacje na ten temat. Jednocześnie według szacunków „The Wall Street Journal” liczba Ukraińców i Rosjan zabitych lub rannych w okresie od lutego 2022 do września 2024 r. osiągnęła około miliona osób.

Strategia demograficzna rządu. W lutym 2024 r. Unia Europejska uruchomiła instrument pomocy finansowej dla Ukrainy na lata 2024-2027, o nazwie Ukraine Facility. Jego celem jest wsparcie dla państwa w wysokości 50 mld EUR, m.in. w zakresie odbudowy, rekonstrukcji i modernizacji, a także przeprowadzenia reform niezbędnych na drodze do przystąpienia do UE. W ramach wdrażania instrumentu na rzecz Ukrainy Gabinet Ministrów zarządzeniem z 30 września 2024 r. zatwierdził Strategię Rozwoju Demograficznego Ukrainy na okres do 2040 r., a 1 listopada uchwalił plan działań na rzecz jej realizacji.

Główne cele i zadania Strategii:

- stworzenie warunków dla zwiększenia poziomu dzietności oraz wsparcie rodziny;
- obniżenie poziomu przedwczesnej śmiertelności;
- stworzenie warunków dla przyrostu migracyjnego ludności (powrót przymusowych migrantów i tych, którzy opuścili kraj przed rozpoczęciem pełnoskalowej wojny; zaangażowanie przedstawicieli ukraińskiej diaspory; selektywne przyciąganie migrantów z innych państw) oraz zmniejszenie poziomu emigracji;
- adaptacja społeczeństwa do starzenia się ludności i stworzenie warunków dla aktywnej długowieczności;
- zaangażowanie maksymalnej liczby obywateli na rynku pracy;
- poprawa warunków i jakości życia poprzez zapewnienie bezpiecznego środowiska, stworzenie wolnego od barier dostępu do całej infrastruktury mieszkaniowej i społecznej, wdrożenie mechanizmów zapewnienia obywatelom mieszkań oraz wysokiej jakości i przystępnej cenowo infrastruktury, a także budowanie spójności społeczeństwa.

Strategia przewiduje dwa scenariusze rozwoju sytuacji demograficznej w państwie:

1. **„Scenariusz inercyjny”,** zakładający utrzymanie dotychczasowego systemu wsparcia ludności przez państwo. Spowoduje to zmniejszenie populacji Ukrainy w granicach z 1991 r. do 28,9 mln osób na początku 2041 r. i do 25,2 mln na początku 2051 r. (wg obliczeń Instytutu Demografii i Problemów Jakości Życia NANU).

⁵ Zob.: H. Bazhenova, *Genocidal Dimensions of the Russo-Ukrainian War: Targeting the People and Cultural Heritage of Ukraine*, „Genocidas ir rezistencija” 2024, no. 2(56), s. 228.

2. „**Scenariusz zmian**”, uwzględniający realizację Strategii, przewiduje stabilizację sytuacji demograficznej w kraju na poziomie 33,9 mln osób w 2041 r. i 31,6 mln w 2051 r. Będzie on jednak wymagał znaczącego przyrostu migracyjnego, szacowanego w milionach osób⁶.

Istotnym mankamentem Strategii jest to, że realizacja jej celów nie ma odrębnego finansowania z budżetu państwa. Zgodnie z dokumentem wysokość wydatków powinna być ustalana corocznie przy opracowywaniu projektów budżetu państwa i budżetów lokalnych na dany rok „z uwzględnieniem ich realnych możliwości”. Taka formuła może stanowić przeszkodę w skutecznej realizacji Strategii w przyszłości.

Wnioski. Liczba ludności Ukrainy spada w różnym tempie od 1994 r., jednak aneksja Krymu, wybuch konfliktu zbrojnego na Donbasie, a zwłaszcza pełnoskalowa agresja Federacji Rosyjskiej znacznie przyspieszyły kryzys demograficzny na Ukrainie. Jeśli po 2014 r. główną jego przyczyną był naturalny ubytek ludności spowodowany niską liczbą urodzeń, to od lutego 2022 r. jest to masowa migracja przymusowa oraz zwiększona śmiertelność z powodu działań zbrojnych i chorób.

Na koniec 2024 r. liczba ludności Ukrainy w granicach z 1991 r. wynosiła ok. 34 mln osób. Zatem w okresie niepodległości zmniejszyła się o co najmniej 18,2 mln osób, czyli o 35%, z czego tylko w ciągu ostatnich trzech lat – o ok. 9,5 mln. Bardziej dokładna ocena będzie możliwa dopiero po zakończeniu działań zbrojnych i przeprowadzeniu spisu powszechnego.

Przyjęta we wrześniu 2024 r. przez rząd ukraiński Strategia Rozwoju Demograficznego Ukrainy na okres do 2040 r. określa główne zadania państwowej polityki, zmierzającej do przezwyciężenia kryzysu demograficznego i zapewnienia zrównoważonego rozwoju kraju. Dokument jest bardziej skoncentrowany na przyroście migracyjnym ludności (w szczególności poprzez przyciąganie migrantów z innych państw, co nie wymaga znacznych nakładów finansowych) niż na zwiększeniu dzietności i zmniejszeniu śmiertelności. Niemniej brak dedykowanego finansowania Strategii budzi wątpliwości co do możliwości jej realizacji.

Głównym warunkiem zatrzymania pogłębiającego się kryzysu demograficznego jest zakończenie działań wojennych oraz poprawa sytuacji bezpieczeństwa na Ukrainie. Przedłużanie konfliktu jeszcze bardziej zwiększy straty ludnościowe oraz liczbę przymusowych migrantów i uchodźców, którzy będą rezygnować z powrotu do kraju. Z tego względu realizacja Strategii obecnie jest praktycznie niemożliwa. Aby ustabilizować sytuację demograficzną, konieczna będzie również poprawa stanu gospodarki Ukrainy oraz warunków życia jej obywateli.

⁶ Закон України № 922-р від 30.09.2024 р. „Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року”, Верховна Рада України, Законодавство України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text> (18.02.2025).